

הסיכום והניתוח לשיר ממערכי השיעור לשירת המאה ה-20.

כתב וערך: המורה אלי פררה

סינדרלה במטבח / דליה רביקוביץ'

השעות הטובות של סינדרלה עברו שם למטה במטבח.

היתה לה חרות הדעת

אם נאמר את זה כך.

היא הדקה את ידיה אל רקותיה

שערוותיה היו מכסות שמן.

היא הפליגה בדעתה למרחקים

בלתי משערים

בלתי מסברים.

תחושות שידעה בלי לנקב בשמן.

והיא השפילה את עיניה לסגור

המרכב והמכתם

וידעה איזה מרחק גדול יש בין הקא לקתם

אם בכלל נתן לשער

ומה שמתחיל כאן ועכשו

אין לו סיום בזמן

ולא נקודת זמן.

והיא עשתה סביבה עגול

וסמנה לעצמה סימן

דמיוני כמוכן.

וראתה את השמים שהן יוצאות במיטב בגדיהן

הדורות, מפארות, נוטפות בשמים.

נטויות גרון .

והיא לא ממש רצתה להיות במקומן .

אוצרות אין-סופיים היו לה בדמיון

ממש אין-סופיים

וללא צורה .

היתה לה פקעת קטנה של חם בגרון

והלמות לב עזה, חולנית .

והיא היתה מחוץ לכלם

בוכיה, קודחת

מוכנה בכל עת לחדול להתקיים.

הִיָּתָה לָהּ נְקִיבָת תְּצַפִּית

נְדִיבָה בְּרִיחוּקָה

כָּאֵלוּ יִשְׁבֶּה עַל כּוֹכַב מְאָדִים

כּוֹכַב הַמְלָחָמָה .

וְהִיא קְמָצָה אֶת אֲגֻרֹפֶיהָ וְאָמְרָה :

אֲנִי יוֹצֵאת לְמִלְחָמָה.

וְאַחַר-כֵּן נִרְדְּמָה.

סיכום השיר

השיר שלפנינו של המשוררת דליה רביקוביץ', מעמיד בפני הקורא אתגר אינטנסיבי לפענח את הנאמר בשיר, מבחינת נושאו וכן מבחינת מהותה של האמירה הפמיניסטית שמאחורי הנושא.

מבחינת מסגרתו ומבנהו של השיר, אכן לפנינו כאן שיר על כל הפרמטרים של השירה המודרנית, כפי שנתן זך המשורר "המורד" קבע את דפוסיה, לאחר ביקורתו וקריאת תגר על שירתו של נתן אלתרמן, ואברהם שללונסקי, על פי הסעיפים והפרמטרים של השירה המודרנית והם:

א. שבירת כל מסגרת שירית ומוסכמות שיריות. ואכן השיר שלפנינו בנוי רק מבית אחד, לא מאורגן ולא מסודר.

ב. ביטול החריזה לחלוטין.

ג. אמירה מפורשת המציגה את המציאות ואת המודרנה החדשה, כולל זו של התערורות הפמניזם בעולם ובארץ.

ד. מילים וניבים פשוטים "המדברים בגובה העיניים" של הקורא, ללא נשגבות ומליצות שבאות רק "לקשט" את הביטוי השירי ובעצם מונעות ומעכבות את הזרימה לביטוי החוויה.

ה. ביטוי אישי של המשורר. החוויה הלקוחה מעולמו החווייתי של המשורר.

ו. והעיקר והחשוב מכולם – צירופי-לשון חדשים ומפתיעים, ע"י שימוש במטפורות מתוחכמות.

אכן כן, אם נבדוק את הפרמטרים שמנינו לעיל נראה, שהכל שריר וקיים בשיר הזה. נושא השיר בוודאי לקוח מקונוטציה חריפה מאוד של ספור אגדת-הילדים – "סינדרלה" (לכלוכית). היא במטבח משרתת את האם החורגת המרשעת וכמותה שתי בנותיה, הגיעה הפְּיָה הטובה ומוסרת בידה את שרביט הקסם להיהפך לנסיכה יפת תואר שתקסים את הנסיך וכו' וכו' הספור ידוע לכל. אולם בשיר שלפנינו האמירה איננה כלפי אם-חורגת-מרשעת. יש כאן אירוניה דקה וחריפה להיות

אישה כבת ערובה במטבח לגחמותיהם ואטימותם של כל הסובבים.

כבר בשורה הראשונה נקלוט את האמירה הצינית והאירונית: "השעות הטובות של סינדרלה

עָבְרוּ שָׁם לְמִטָּה בְּמִטְבָּח" שם מקומה של סינדרלה, ושם היו "שעותיה הטובות" האירוניה

מתבטאת בשל הביטוי "שָׁם לְמִטָּה". איך אפשר שיהיו אלה שעות טובות "שָׁם לְמִטָּה"? מי

שנמצא למטה אינו בהכרח "שם למעלה". למעלה נמצאים "האנשים הנעלים" היפים (בעיני

עצמם לפחות) המוכשרים והזוכים בכל הטוב. למטה מצויים הנחותים. סינדרלה, זו הדמות

המייצגת את כלל הנשים, שאת שעותיהן הטובות הן מעבירות שם למטה במטבח.

אומנם למרות היותה שם למטה הייתה לה את חרות המחשבה... ולאחריה שוב אמירה אירונית

ועוקצנית: "אם נאמר את זה פֶּךְ". בדרך כלל לאחר ביטוי אירוני כזה באים שלוש נקודות, אולם

דליה רביקוביץ' מעדיפה לסיים את האמירה האירונית הזאת בנקודה בלבד, כלומר: תוך איפוק ונטרול הרגש הזועם על העוול כלפי נשים שמעבירות את שעותיהן הטובות שם למטה במטבח. האיפוק הזה מעצים את האמירה האירונית ונותנת לה נופך משמעותי מעבר למילים ומעבר למשמעות הנושא.

עניין אירוני נוסף יש בשורות האלו, באמירה שניתנה לה "חירות המחשבה" ז"א ששאר החירויות אינן מנת-חלקה כמו: שוויון ההזדמנויות וחופש העיסוק בכל תחום, לא רק במטבח! אז איך אפשר שיהיו לה שעות טובות רק עם חירות המחשבה?

האירוניה הולכת ומקבלת "תאוצה" ותעצומות בעיקר בשל התיאור קורע הלב של אותה "סינדרלה", כסמל וייצוג לכל הנשים: זהו תיאור שדיקנס הסופר הבריטי ידע לתאר בסיפוריו. בתיאור הזה ניתן לראות עד כמה היו "שעותיה הטובות" של סינדרלה: היא מהדקת את ידיה אל רקותיה, כלומר, אישה עסוקה ועמלה ללא הפסקה עד כאב-ראש אימתני ולוחץ, או כביטוי של ייאוש ואכזבה, ושערותיה היו מכוסות שומן. אין "שעות טובות" למי ששערותיה מכוסות שומן... או מרוב ייאוש ואכזבות היא מהדקת את ידיה אל רקותיה. זאת אישה עובדת, מלוכלכת, כל יומָה עובר במטבח כדי לספק את הצרכים לאלו שזקוקים לתוצאות עבודתה – אוכל.

שימו לב, היא עסוקה עד למעלה הראש בעבודת המטבח, אבל יש לה את חרות המחשבה... איזו אירוניה חריפה ועוקצנית בחרה לה דליה רביקוביץ' להביע את רחשי לבה ואת האגינדה הפמיניסטית. את חרות המחשבה לא ניתן להפקיע ממילא, אבל מה עם החרות בכלל? להיות משוחררת מעול המטבח? משוחררת מספיק כדי להגשים עצמה כאדם, כאישה? לכן באות השורות הבאות בשיר לתאר את מחשבותיה המפליגות למרחקים. מחשבות בלתי משוערות. הרי היא יכולה להגיע רחוק כמו כל גבר, כמו כל אדם חופשי באמת, שיש לו לא רק את חרות המחשבה, אלא גם את חירותו האישית ליזום ולהגשים את חלומותיו ושאיוותיו. לכן המחשבות של סינדרלה הן גם בלתי משוערות ובלתי מסברות. זוהי החירות לחלום ולדמיין בלבד.

את השיר ניתן לחלק לארבעה חלקים:

א. החלק הראשון מביע את נושא השיר: אמירה אירונית למצבה של האישה במטבח, זו שמעבירה את "שעותיה הטובות ביותר במטבח" והאירוניה מתעצמת בכך שמתנסף לשורה הראשונה גם את הביטוי שיש לאותה אישה-סינדרלה את חרות המחשבה.

ב. החלק השני בשיר מתאר את מצבה האמיתי של האישה במטבח. תמונה ציורית המתארת באופן פיזי ממש את שעותיה הטובות, קרי: כאב-ראש חזק והידוק הידיים על הרקות ושערות מכוסות בשומן.

ג. תיאור עולמה של האישה הרוצה להשתחרר מהעול ומהנחיתות בה היא נמצאת. היא יכולה ורוצה להגשים עצמה, היא "מפליגה למרחקים במחשבותיה" עד כמה היא יכולה להגיע ולשאוף. השאיפות והחלומות להגשמה עצמית הן בלתי משוערות – "השמים הם הגבול" ולכן הן בלתי מוסברות.

ד. תיאור מצבה של סינדרלה, לעומת השתים ההדורות והמפוארות, נטויות גרון כמו באגדת הילדים.

החלק הרביעי בשיר הוא מעניין. זהו החלק המתאר, את התיאור האוטנטי של סינדרלה מאגדת הילדים. שתי האחיות החורגות, שאימן משתדלת להצעיד קדימה לעבר זרועות הנסיך, כאשר סינדרלה, הבת האמיתית, נשארת מאחור, מלוכלכת ומוכתמת מעבודתה במטבח.

הן לבושות במלוא הדרך ומבושמות ללכת לנשף שהנסיך עורך ואילו סינדרלה, מקומה במטבח, עד שתבוא הפְּיָה הטובה ובמעשה קסם; הדלעת תיהפך למרכבה, והעכברים לסוסים וכו'.

האגדה ידועה. אולם, שם במטבח, לפני בואה של הפְּיָה, היא מסמנת עגול סביבה, תוך כדי הבנה שיש מרחק גדול **"מהכא להתם"** (ביטוי מארמית- שפירושו בפשטות **"מכאן לשם"**) כלומר:

סינדרלה מאגדת הילדים, שונה מה"סינדרלה" שבחיים. היא יודעת שהמציאות שונה ורחוקה מהחלום. כי **"ומה שמתחיל כאן ועכשיו אין לו סיום בְּזֶמַן וְלֹא נְקוּדַת זְמַן."** אומרת הדוברת בשיר.

אפשר לחלום לשוויון הזדמנויות ולקוות שהעתיד צופן לו מציאות אחרת, כשסינדרלה, זו שבחיים ולא זו שבאגדות, זהו חלום שהיא יודעת איפה הוא מתחיל, אבל אינה בטוחה שיש לו נקודת

סיום, כלומר: אין בטחון כלל ששוויון ההזדמנויות יבוא לידי ביטוי ממשי ומעשי. היא מציאותית ולא מאמינה בנסים ובקסמים של פיות טובות. עובדה היא שהיא מחליטה לצאת למלחמה, אבל

ואחר-כך נרדמה...

האירוניה ומפח הנפש מהידיעה שיש מרחק גדול בין המחשבות והחלומות למציאות, באים לידי ביטוי עז בתיאור המעגל שהיא מסמנת סביבה. זהו ארמז מהמקורות על "חוני המעגל" שסימן

סביבו עיגול ונדר נדר שלא יחרוג מהעיגול עד שה' יתראה וימטיר גשם. עפ"י המשנה מסכת תענית (פרק ג', משנה ח') וכמסופר במשנה; ה' התראה ולמענו הוריד גשם. אולם בשונה מהאגדות, הן

אלו של המקורות היהודיים, והן אלו של התרבות העולמית, הסיום הוא מפח-נפש ומציאות שטופחת על הפנים; כשהיא רואה ש"השְׁתִּים הֵן יוֹצְאוֹת בְּמִיטַב בְּגִדֵיהֶן הַדּוֹרוֹת, מְפַאֲרוֹת,

נוֹטְפוֹת בְּשָׂמִים נְטוּיוֹת גְּרוֹן". הַנֶּס והאגדה אינם יכולים להתממש כמסופר, כי הסוף הוא תמונת מצב מציאותית, שהִפְּיָה והמוצלחים זוכים, ואלו שנמצאים בתחתית, במטבח – נשארים שם.

תחושת המחנק בשל הכעס והעלבון על מצבה מתואר **"פְּקַעַת קִטְנָה שֶׁל חֵם בְּגִרוֹן וְהִלְמוֹת לֵב עֶזָה, חוֹלְנִית."** היא מחוץ לכל זה. היא אמנם בוכייה וקודחת ויש לה אפילו נקודת תצפית

מרוחקת כאילו והיא יושבת על כוכב המאדים, והדוברת מדגישה שהכוכב המסוים הזה, הוא כוכב המלחמה. תיאור הזעם הכבוש ונקודת התצפית המרוחקת על כוכב המאדים הם

כהשתקפות על מאווייה ורצונה לצאת למלחמה, למרוד במוסכמות ולא ללכת בתלם. היא לא רוצה להיות במקומן של אחיותיה ההדורות, לא! היא מחליטה לצאת למלחמה תוך קמוץ

האגרופים **"ולהראות להם מה זה"** אולם בהמשך תוך הפסקת קצרה של הביטוי השירי, בשורה אחרונה נאמר: **"ואחר-כך נרדמה."** הסיומת הזאת היא פתח לכמה אפשרויות; או שנרדמה

מאפיסת כוחות מתוך ידיעה שזהו רק "חלום" לצאת למלחמה אבודה מראש ומלחמתה לא תצלח, או להיפך – ההירדמות כאגירת כוחות להחלטה הנועזת לצאת למלחמה ויהי-מה.

אני נוטה להסבר הראשון, כי סינדרלה אמיתית עם "סוף טוב" (הִפְּיָ-אָנְד) יש רק באגדות. גם אם ולאחר שקמצה את אגרופיה גם הביטוי: **"ומה שמתחיל כאן ועכשיו אין לו סיום בְּזֶמַן וְלֹא נְקוּדַת**

זְמַן." מבטא את יחסה של המשוררת לאפשרויות היום של האישה. היא תפסיק להיות "סינדרלה במטבח". מה שמתחיל כאן ועכשיו כפתיחות כלפי מעמד האישה, אין לו נקודת זמן, הוא בלתי

מוגבל וכפי שנאמר: "השמים הם הגבול" האישה המודרנית של היום יכולה להגיע ולהגשים

עצמה בכל התחומים בחיים. אף על פי שבנקודות ובצמתים מסוימים, עדיין המציאות טופחת על הפנים ולבסוף, תמיד נמצא את האישה במטבח.

גם אם היא אישה מודרנית ובעלת קריירה, תפקידה ועולמה הוא הבית והילדים והדאגה לרווחתם. זהו הביטוי המטפורי של "סינדרלה במטבח".

במובן מסוים השיר עובר מהפך. משיר שבו הנושא הכללי הוא תיאור מצבה של האישה המודרנית, הופך לביטוי ותיאור מצבה האישי של הדוברת. בראשיתו של השיר מתקבל הרושם שמדובר בשיר מחאתי על מצבה של האישה בכלל. מעין מניפסט (הצהרה) חברתית למצבה של האישה בחברה המודרנית, אולם החלק הרביעי מעמיד את הדוברת בראש נושא השיר.

ביטוי אישי, על תחושת קיפוח ואפליה בינה לבין האחרות. הן זכות והיא לא. היא יכולה רק לחלום ולקוות לנס כמו "חוני המעגל". לכן היא מסמנת עגול דמיוני, כי זה לא ממשי ומעשי. הדברים והמציאות לא ישתנו, ו"סינדרלה", זו שבחיים ולא באגדות, תישאר מאחור כשהאחרות יצאו במיטב בגדיהן, מבושמות ומפוארות.

דרכי העיצוב בשיר:

- א. הקונוטציה לספור אגדת הילדים "סינדרלה" על העוול שנעשה לה ועל הסוף הטוב שקבע לה גורלה. מעין הקבלה ואמירה המכוון כלפי הנשים, שנועדו להן סוף טוב למרות הכל.
- ב. ארמז מהמשנה על "חוני המעגל" שעשה נסים, ובזכותו השתנתה המציאות. (פרק ג', משנה ח')
- ג. חלוקה פנימית של השיר המתאר את מצבה של האישה-סינדרלה מהאמירה האירונית ועד לתיאור המחשבות המפליגות למרחקים בלתי משוערים. ועד לתיאור המצב האמיתי בסוף.
- ד. התמונה הציורית לתיאור מצב סינדרלה במטבח, בניגוד להיותה חופשית לחשוב את מחשבותיה.
- ד. הניגודים בין המחשבות והחלומות למציאות, והניגוד בין סינדרלה מהאגדות לזו שבחיים.
- ו. שימוש במטפורות ובצירופי-לשון מפתיע לתיאור המחשבות המפליגות למרחקים. עד כמה יכולה סינדרלה להגיע ולהגשים עצה כאדם וכאישה.